

วิธีจัดการ 'ป่า ที่ดิน น้ำ' ที่ฉลาดกว่าวิธีให้หน่วยงานรัฐทำ

ปฏิรูปประเทศไทย

● **ดร.วิชัยกร เชียงกุล**
คณบดีกิตติมศักดิ์
วิทยาลัยวิศวกรรมสังคม ม.รังสิต
wit139@hotmail.com

ตั้งแต่มีกรมป่าไม้ (หรือในชื่ออื่น) มาจนถึงปัจจุบัน ป่าไม้ลดลงจากเมื่อก่อนมาก กรมกองที่ดูแลเรื่องที่ดิน เรื่องน้ำ ไม่ได้ป้องกันการทำลายและ การแก่งแย่งที่ดิน น้ำ โดยพวกนายทุน และไม่ได้ช่วยจัดการเรื่องทรัพยากรส่วนรวมให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนส่วนใหญ่เพิ่มขึ้นอย่างแท้จริง เพราะรัฐบาล (ทุกรัฐบาล) นอกจากจะไม่ได้ล้มบูรณิแบบ ไม่ได้มีประสิทธิภาพ และไม่ได้ไปรังสีทำหน้าที่เพื่อประชาชนแล้ว ระบบการบริหารจัดการโดยภาครัฐบาลเองกลับทำให้ประชาชนในท้องถิ่นไม่ได้รู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากร พวกเขาจึงไม่สนใจดูแลเหมือนในยุคก่อนที่ประชาชนเคยเป็นผู้ทรัพยากรดูแลทรัพยากรชุมชนด้วยตัวเอง

ในเมืองอัลมอรา ภาคเหนือของอินเดีย ในยุคก่อนตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ชุมชนเคยดูแลป่าและทรัพยากรธรรมชาติได้เองอย่างมีกติกากันที่ทุกคนยอมรับร่วมกัน และใช้ประโยชน์ผลผลิตจากป่าอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน แต่หลังจากที่รัฐบาลอาณานิคมอังกฤษออกกฎหมายเมื่อทศวรรษ 1850 ให้ป่าไม้เป็นของรัฐ ห้ามประชาชนเอาสัตว์เข้าไปกินหญ้า ตัดต้นไม้หรือหาของป่า ประชาชนกลับลี้ภัยหลบหลีกป่ามากกว่ายุคก่อนหน้าหนึ่งอย่างรวดเร็วจน เพราะประชาชนไม่รู้สึกว่าเป็นของพวกเขากลับไป ถิ่นเขาไม่ทำ คนอื่นก็อาจจะลักลอบทำอยู่ดี ปัญหาที่รุนแรงมาจนถึงปี ค.ศ. 1921 รัฐบาลจึงได้ตัดสินใจออกกฎหมายใหม่ให้ชุมชนกลับมาเป็นเจ้าของและผู้ดูแลป่าชุมชน โดยมีสภาผู้อาวุโสของหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการและปรากฏว่า หลายหมู่บ้านที่สภาผู้อาวุโสเข้มแข็งดูแลป่าได้ดีกว่าภาครัฐ

ปัญหาแบบนี้เกิดขึ้นทั่วทั้งอินเดีย เนปาล อินโดนีเซีย และประเทศรายได้อื่นๆ ส่วนหนึ่งเพราะการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมและการเพิ่มขึ้นของประชากร ที่ทำให้รัฐและนายทุนเอาเปรียบทั้งทรัพยากรและคน คนส่วนใหญ่จนลงและต้องดิ้นรนหาเงินหาทองจากทรัพยากรธรรมชาติแบบตัวใครตัวมันมากขึ้น **แนวทางแก้ไขปัญหา** ที่ดีกว่าการเพิ่มงบประมาณให้ภาครัฐเป็นผู้ดูแล คือ **การรื้อฟื้นชุมชนให้เข้มแข็ง ให้ชุมชนเข้าใจปัญหาเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืน และชุมชนมีอำนาจบริหารจัดการป่าที่ดิน และทรัพยากรอื่นของชุมชนกันเองอย่างมีกติกากันที่เหมาะสม**

ในประเทศไทยก็เช่นกัน ก่อนที่ระบบทุนนิยมและรัฐบาลกลางจะเข้าไปควบคุมป่าไม้ที่ดินและน้ำนั้น ชุมชนในภาคเหนือมีการดูแลการชลประทานขนาดเล็กที่เรียกว่าระบบเหมืองฝายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยุติธรรม และยั่งยืน ชุมชนในภาคอื่นก็มีขนบธรรมเนียม กติกาของชุมชนในการใช้พื้นที่ป่าที่ดินส่วนรวม และน้ำร่วมกัน โดยชุมชนมีการดูแลจริงจังอย่างใกล้ชิด และลงโทษคนที่เห็นแก่ตัวไม่ทำตามกติกาของชุมชนอย่างได้ผลมากกว่าเมื่อรัฐบาลกลางเข้าไปยึดมาเป็นของรัฐ เพราะเมื่อรัฐบาลกลางยึดที่ที่ชุมชนเคยดูแล ปัญหาที่ตามมา คือ ประชาชนไม่รู้สึกเป็นเจ้าของที่พวกเขาต้องช่วยกันดูแล **เมื่อเจ้าหน้าที่จากส่วนกลางก้าวเข้ามาเป็นเจ้าของป่าไม้และทรัพยากรต่างๆ เสียเอง ทำงานได้ไม่ดีพอ หรือ ฉ้อฉลผลประโยชน์ร่วมกับนายทุนมากกว่า จะดูแลป่าไม้ที่ดิน ฯลฯ เพื่อประโยชน์ของประชาชนในพื้นที่** จึงเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่กับชาวบ้าน และระหว่างนายทุนที่ใช้เข้าไปบุกกรุกและ/หรือกว้านซื้อที่ดิน กับชาวบ้านที่เคยทำมาหากินมาดั้งเดิม

แนวคิดเรื่องป่าชุมชน (ป่าที่ชุมชนตั้งคณะกรรมการดูแลและให้สมาชิกใช้ประโยชน์บางอย่างได้) **โฉนดชุมชน** (มีกรรมสิทธิ์ใช้เฉพาะตัวแต่ขายคนนอกไม่ได้) เป็นแนวทางที่ทำให้คนในชุมชนได้ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนมากกว่าการที่รัฐจะเป็นผู้จัดการเอง หรือปล่อยให้ตลาดกลืนกินทุนนิยม เพราะรัฐของไทย เป็นรัฐที่มุ่งเอื้อผู้มีอำนาจ (นักการเมือง ทหาร ข้าราชการ ข้าราชการชั้นสูง) และผู้มีเงินมากกว่า

เป็นตัวแทนของประชาชนส่วนใหญ่ และระบบทุนนิยมไทยก็เป็นทุนนิยมผูกขาด ที่ทั้งไม่มีการแข่งขันที่เป็นธรรม ทั้งมุ่งหากำไรอย่างขาดความรับผิดชอบต่อสังคมและระบบนิเวศ

แนวคิดเรื่องป่าชุมชน โฉนดชุมชน การเป็นเจ้าของทรัพยากรร่วมกับของชุมชน เป็นเรื่องที่ต้องพัฒนาความเข้าใจของประชาชนและกติกากฎการดูแลให้ดีขึ้น เพราะในยุคปัจจุบัน หลังจากที่มีรัฐบาลกลางและระบบทุนนิยมแผ่เข้าไปในชนบท ได้เปลี่ยนแปลงความคิดจิตใจของชาวบ้านบางคน บางกลุ่มให้เป็นคนอวยกรวย อยากรมีอำนาจ ด้วยเช่นกัน ดังนั้น การจะปฏิรูปการบริหารประเทศด้วยวิธีการให้อำนาจองค์กรท้องถิ่นเป็นผู้ดูแลป่าไม้หรือทรัพยากรอื่นๆ ต้องมีการออกกฎหมายให้ชัดเจนไม่ให้ผู้บริหารหรือคณะกรรมการท้องถิ่นมีอำนาจเอาทรัพยากรส่วนรวมไปขายหรือให้นายทุนเช่าได้ ต้องมีการให้ศึกษาประชาชน และมีระบบการตรวจสอบดูแลที่มีประสิทธิภาพ

โดยหลักการแล้ว **ป่าชุมชน ที่ดินในนามโฉนดชุมชน** ป่าชายเลน ชายฝั่งทะเลของชุมชน ฯลฯ เป็นแนวทางที่จะรักษาทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาให้อยู่ได้อย่างยั่งยืน แบ่งปันกันอย่างเป็นธรรมและลดการทำลายสิ่งแวดล้อมได้มากกว่าวิธีการแบบให้ป่าเป็นของรัฐและที่ดินเป็นของเอกชนล้วนๆ

ชุมชนในญี่ปุ่นและสวีเดนแลนด์ดูแลป่ามาได้ต้องต่อเนื่องเป็นเวลาหลายศตวรรษ ในหลายประเทศมีการฟื้นฟูให้คณะกรรมการของชุมชนเป็นผู้ดูแลป่าไม้และทรัพยากรส่วนรวมแทนรัฐบาลกลาง คนในเมืองที่ตื่นตัวเรื่องสิ่งแวดล้อมก็สนใจเข้าไปช่วยเหลือดูแลด้วย เช่นมีการตั้งกองทุนทรัสต์เพื่อรักษาผืนป่าไว้โดยมีงบช่วยให้อินฮูดหมู่บ้านให้ช่วยดูแลป่าและสามารถดำรง

ชีพอยู่ร่วมกับป่าโดยไม่ต้องตัดไม้ทำลายป่า เพื่อทำการเกษตร มีกลุ่มคนในเมืองที่จ่ายเงินซื้อหรือให้เงินสนับสนุนให้เกษตรกรทำเกษตรอินทรีย์และการอนุรักษ์พื้นฟูธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมด้วยวิธีการต่างๆ

การทำให้ประชาชนได้รู้สึกเป็นเจ้าของผู้ดูแลป่าและทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ โดยที่

กรุงเทพธุรกิจ

Krungthep Turakij
Circulation: 145,530
Ad Rate: 1,500

Section: First Section/ทัศนะวิจารณ์

วันที่: จันทร์ 18 พฤศจิกายน 2556

ปีที่: 27

ฉบับที่: 9188

หน้า: 10(ล่าง)

Col.Inch: 58.60

Ad Value: 87,900

PRValue (x3): 263,700

คลิป: สีสี่

คอลัมน์: ปฏิรูปประเทศไทย: วิธีจัดทำกร 'ป่า ที่ดิน น้ำ' ที่ฉลาดกว่าวิธีให้หน่วยงานรัฐ

พวกเขารู้สึกได้ประโยชน์ด้วย เป็นวิธีการจัดการเรื่องทรัพยากรธรรมชาติที่ได้ผลดีกว่าการให้ภาครัฐเป็นเจ้าของและผู้ดูแล ประเทศไทยในสมัยก่อน ชุมชนเคยเข้มแข็ง ดูแลเรื่องทรัพยากรต่างๆ รวมทั้งเรื่องวัด โรงเรียน ชุมชนก็เคยช่วยกันสร้างซ่อมแซมดูแล จนเมื่อรัฐเข้าไปจัดการเรื่องโรงเรียน วัด ป่าไม้ ทรัพยากรส่วนรวมต่างๆ ประชาชนเริ่มมองว่าของเหล่านี้เป็น "ของหลวง" เป็นหน้าที่ของ "หลวง (ทางการ)" ต้องดูแล ไม่ได้รู้สึกว่าเป็นของประชาชนที่ประชาชนต้องดูแล ทั้งๆ ที่โดยแท้จริงแล้วสมบัติส่วนรวมทั้งหลายไม่ใช่ "ของหลวง" แต่เป็นของประชาชนหรือมาจากภาษีที่เก็บจากประชาชน ดังนั้น เราต้องเปลี่ยนวิธีการบริหารดูแลสมบัติสาธารณะต่างๆ ให้เป็นของส่วนรวมที่ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของและมีอำนาจมีบทบาทในการบริหารจัดการเพื่อประโยชน์ชุมชนได้ ไม่ใช่ปล่อยให้ของส่วนรวมกลายเป็นของ "สาธารณะ" ในความหมายด้านลบที่ต่างคนต่างใช้แบบมือใครยาวสาวได้สาวเอา แต่ไม่มีใครสนใจดูแลให้อยู่ได้ยั่งยืนยาวนาน